

Pieniä huomioita.

1. Pilkusta kysymysmerkkiin.

Varreltaan vähäinen ei suinkaan kuulu aina mitättömmimpiin saman ryhmän olentojen tai olioiden joukossa. E. A. SAARIMAA toi tämän totuuden havainnollisesti nähtäviimme Virittäjän viime numerossa, selvitellessään pilkun käytön sääntöjä. Voipa sanoa, että pieni pilkku on väli-merkeistä kaikkein filosofisin, koska sen tiettyyn paikkaan sijoittaminen tai sijoittamatta jättäminen saattaa merkitä varsin hienoja ajatuksen eroa-
vuuksia. Otan esimerkin aivan läheltä. Viimeisen edellisessä lauseessani pilkku olisi tietenkin voinut jäädä pois *numerossa*-sanasta jäljestä, mutta selvää on, että tämä muutos olisi vaikuttanut koko lauseeseen.

Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole ryhtyä pohtimaan tämäntapaisia, jonkun lukijan mielestä ehkä liian pieniä ajatusvivahteiden eroja. Päin vastoin ja kuten jo otsikosta näkyy: haluan erästä muistiini palautunutta tapausta esimerkkinä käyttäen osoittaa, kuinka suuriin ongelmiin pilkkukysymys toisinaan johtaa.

Tunnettu saksalainen kirjallisuushistorioitsija ja esteetikko RICHARD M. MEYER sanoo (meidänkin yliopistossamme oppikirjana käytetyssä teoksessaan »Deutsche Stilistik» (1. painos, s. 83):

»Mutta toisinaan voi välimerkkien valinta olla ymmärtämiselle mitä tärkeintä. G o e t h e sepittää syvämielisen runolauseelman:

*Willst du ins Unendliche schreiten,
Geh nur im Endlichen nach allen Seiten.*

Filosofi L o t z e huomauttaa, ettei tällä tavalla päästä koskaan äärettömään, ja ehdottaa aivan vakavasti luettavaksi:

*Willst du ins Unendliche schreiten?
Geh nur im Endlichen nach allen Seiten!*

Siten on ajatus onnellisesti väännetty päinvastaiseksi.»

Meyerin viimeinen väite on varmasti oikea. Goethe ajatteli: Jos tahdot saavuttaa äärettömän, kulje vain äärellisessä kaikkiin suuntiin. Runoilija on itse tässä kohden ennakoita hälventänyt kaiken epäilyksen mahdollisuudenkin asettamalla toisella kertaa omien säikeidensä rinnalle niiden alkulähteen, TOMMASO CAMPANELLAN teoksesta »De sensu rerum et magia» vapaasti lainaamansa virkkeen: *Natura infinita est, sed qui symbola animadverterit omnia intelligit licet non omnino (alkuteoksessa: Scientia haec infinita est, sed qui Symbola animadvertit omnia intelligit licet non omnino)*. Vielä selvemmin Goethe ilmaisee säeparinsa ajatuksen Italianmatkaltaan 22.p:nä syyskuuta 1787 kirjoittamassaan kirjeessä: »Oi kuinka laaja ja pitkä onkaan taide ja kuinka äärettömäksi tuleekaan maailma, kun vain kerran haluaa oikein pitäytyä äärelliseen.» (Käytän tässä teologiemme suosimaa »pitäytyä jhk.» vastaamassa sanontaa »sich an etwas halten», vaikka en ole täysin vakuuttunut sen moitteettomu-

desta.) Nämä todisteet, joita Meyer ei tuo esille ja jotka tuskin ovat tarpeellisiakaan sille, joka hiukankin tuntee Goetheä, varmaan riittävät epäuskoisimmallekin.

Mutta miten on Meyerin pääväitteen laita, sen, että HERMANN LOTZE on tehnyt itsensä syyppääksi Goethen ajatuksen karkeaan väärentämiseen asettamalla pilkun sijaan kysymysmerkin? Väite on niin merkillinen ja jokaiselle, joka on tutustunut tuohon harvinaisen hienosyiseen filosofiaan ja tietää hänen omista tunnustuksistaan, kuinka läheinen Goethe oli hänelle jo nuoruusvuosina, niin epätodennäköinen, että asiaa kannattaa hiukan tutkia. Meyer ei mainitse, mistä Lotzen teoksesta tämä muka »allen Ernstes» esitetty konjektuura on löydettävissä. Mutta löytyyhän se, kun etsitään. Lotzen »Kleine Schriften» III, 1 sisältää aikakauskirjassa »Deutsche Revue» v. 1879 julkaistun kirjoitelman »Anfänge spiritistischer Conjecturalkritik. Eine Geistergeschichte». Kirjoitelman nimikin jo lausuu jotakin ja vielä enemmän sen sisällys. En tahdo sanoa, ettei se ole kirjoitettu »allen Ernstes», mutta ei sitä tarvitse moneen kertaan lukea huomatakseen, että se on selvä satiiri alusta loppuun asti. Ivan kärki on suunnattu juuri niihin kirjallisuuden tutkijoihin, jotka konjekturoidesaan muka korjaavat, mutta todellisuudessa tulkitsevat päättömästi kirjailijavainajien teoksia. Lotze kertoo päässeensä asian perille onnen sattuman hänen haltuunsa johdattaman kolmijalkaisen pöydän avulla. Jokaisessa ihmeopöydän jalassa asui henki, kirjallisuuden tutkimista intohimoisesti harrastava ja harjoittava *spirit*, ja nämä henget, A, B ja C, ne sitten Lotzen kirjoitelmassa pitävät vallatonta peliänsä. Mikä tärkeintä: ne harrastavat ja harjoittavat juuri Goethen runojen »korjaamista». Tässä riittänee yksi ainoa esimerkki. Kun tulee puheeksi Goethen runo »Thulen kuningas», C sanoo, että sen loppu on virheellinen:

Er sah ihn stürzen, trinken
Und sinken tief ins Meer.
Die Augen täten ihm sinken;
Trank nie einen Tropfen mehr.

»Vai niin, sanoin minä harmistuneena», kertoo Lotze, »entä millainen siten on oikea loppu, koska te kerran tiedätte kaiken?» — »Ei ole mitään oikeata loppua, vastasi hän [C] rauhallisesti: Goethellä ei ollut sitä vielä, kun A ehdotti puhaltamaan häneen oman loppunsa. Mutta sinä ehkä pidät parempana B:n seppittämää, jota tosin ei ole painoksissa; sekin on tavallaan kaunis:

Er sah ihn stürzen, trinken
Und sinken tief ins Meer;
Die Augen täten ihm blinken —
U n d e r s p r a n g h i n t e r h e r . »

Se passus, johon viitaten Meyer loukkaa filosofia, sisältyy alaviitteenä toiseen C:n puheenvuoroon ja kuuluu näin:

»Tämä moite [että lukijat ensin ihailevat runoa ja vasta joskus jälkeinpäin tulevat kysyneeksi itseltään, onko siinä järkeäkin, »ob es auch Sinn hat»] on ankara; mutta onkohan se myös ansaitsematon?

Willst du ins Unendliche schreiten,
Geh nur im Endlichen nach allen Seiten.

Näin olen nähnyt Goethen runolausuman usein sekä painettuna että ihastu-
neesti lainattuna. Siitä huolimatta käsittää kyllä, että tämän ohjeen mu-
kaan jäädään kaikilla puolilla äärelliseen; mitään niin järjetöntä Goethe
ei varmaankaan ole kirjoittanut, vaan näin:

Willst du ins Unendliche schreiten?
Geh' nur im Endlichen nach allen Seiten!

Ensimmäisen säkeen kysymys on säälivä kehoitus luopumaan mahdotto-
masta; toinen sanoo, mihin korvikkeeseen on tyydyttävä.»

Näyttää ilmiselvältä ja mitään enempiä todistuksia kaipaamattomalta,
ettei tällainen lattea lausuma voi ilmaista Lotzen omaa vakaumusta
äärettömän ja äärellisen välillä vallitsevasta suhteesta, vielä vähemmän
siitä, miten Goethe »oikeastaan» on asian käsittänyt. Kaiken epäilyksen
hälventäminen edellyttäisi tietysti perehtymistä Lotzen metafysiikkaan,
jossa äärelliset olennot ymmärretään ehdottoman olevaisen eli jumaluus-
den »sisäiseksi osiksi» (tähän lausumaan kiteyttää esim. ARVI GROTFELT
L:n metafysiikan ydinsisällyksen). »Äärettömän» käsite oli Lotzen filoso-
fiassa yleensäkin hyvin keskeinen ongelma, ja mielenkiintoa tarjoaa mm.
se keskustelu, joka ranskalaisessa aikakauskirjassa »Revue philosophique»
tästä asiasta virisi hänen ja toisen kuuluisan filosofin CHARLES RENOU-
VIER'n välille. Viimeksimainittu oli perustanut mainitussa aikakauskir-
jassa julkaisemansa kriittiset artikkelit vain muutamaani L:n metafysi-
kan katkelmiin, jotka olivat ranskannettuina joutuneet hänen luettavik-
seen, ja Lotze vastasi hänelle kirjoituksessa, jonka otsikkona on »L'infini
actuel est-il contradictoire?» (»Kleine Schriften» III, 2 ss. 492—506.)

Jos onkin ymmärrettävää, että käännösfragmentit, joihin oli pujahta-
nut ilmeisiä virheitä, saattoivat johtaa Renouvier'n harhaan, täytyy
toisaalta katsoa anteeksiantamattomaksi laiminlyönniksi, että saksalai-
nen tutkija Meyer, vaivautumatta edes katsomaan, millaisessa yhteydessä
ja mihin tapaan Lotze oli esittänyt Goethe-konjektuuransa (ts. pöydän-
jalkahengen puisevan, älyttömän tulkinnan), uskottelee stilistiikkansa
lukijoille, että esteettisenkin tutkimuksen alalla ansioitunut Lotze, mm.
aikoinaan hyvin huomatus ja ansiokkaan teoksen »Geschichte der Ästhe-
tik in Deutschland» kirjoittaja, muka oli ryhtynyt mainitulla karkealla
tavalla »korjaamaan» säeparia, joka harvinaisen selvästi ilmaisee Goethen
maailmankäsitystä.

Pieni pilkku jää siis paikalleen, eikä Richard M. Meyerilla ollut mitään
asiallista syytä letkaukseensa.

Toinen asia on, että pilkku todella voidaan korvata jollakin muulla
välimerkillä säkeiden ajatussisällyksen silti muuttumatta, kun säkeet
käännetään toiseen kieleen. OTTO MANNISEN suomennos kuuluu näin:

Pyrit äärettömään, se ei pystyä panne:
käy äärellisessä vain kaikkianne

Kuten näkyy, ei välimerkin vaihtaminen ole mitenkään vioittanut alku-peräisten säkeiden ajatusta.

Huolimaton siteeraaminen on valitettavasti liiankin tavallista. Siitä meitä varoittakoon tämä pieni pilkkujuttu. Jos vielä eksytään tekemään toisesta pilkkaa, se sattuu helposti omaan nilkkaan.

2. Vielä vähän pilkutuksesta.

Saarimaan esitys pilkun käytöstä ansaitsee täyden huomion varsinkin siitä syystä, että hän osoittaa, miten pelkkiin kieliopillisiin näkökohtiin varautuva pilkutus voi johtaa sietämättömältäkin tuntuvaan kankeuteen ja miten tätä voidaan välttää ottamalla ainakin jossain määrin huomioon ääneen luettaessa ilmi tuleva luonnollinen tautous. Näiden kahden erilaisen periaatteen yhteen sovittamisesta johtuva vaikeus tosin merkitsee myös sitä, että pilkutussäännöt jäävät epämääräisemmiksi kuin kieliopissa, mutta tätä ei suinkaan ole katsottava vain haitaksi. Eri kirjailijoiden mielivallalle tunnustetaan liikkumisalaa, ja mielivalta saattaa onnellisissa tapauksissa merkitä myös täysin suvaittavaa vapautta. On tosin vain laiha lohdutus, jos kirjailijasta sanotaan, että hänen omaperäisyytensä ilmenee ainoastaan välimerkkien käytössä, mutta jos se ilmenee välimerkkienkin käytössä, on syytä olla iloinen. Kaikkien kirjailijain oikeinkirjoituksellinen omatunto ei ole tässä asiassa yhtä herkkä. Jos Meyerin, jonka kompastus edellä mainittiin, uskaltaa tosiasioita lähemmin tutkimatta toisella kerralla luottaa, välitti esim. Goethe, »jolla oli runot aina puhuttuina korvassa», vain vähän kirjoittamiensa samoin kuin painettujenkin teostensa välimerkinnästä — tämä selittäisi osalta, miksi jotkut hänen teostensa julkaisijat ja lukijat ovat katsoneet voivansa niin hanakasti konjekturoida —, Lessing taas käytti hyvin persoonallista interpunktiota, ja romantikot kasasivat pilkkuja samoin kuin mystikot ja pietistit, heidän edeltäjänsä tunnelmahekumoinnissa. Hiukan odottamattomalta tuntuva, mutta kenties oikea toteamus: pieni pilkku myös tunnearvojen kannattajana! OSCAR WILDESTA, suuresta stililististä, kertoo hänen elämäkertansa kirjoittaja ROBERT H. SHERARD (»Oscar Wilde: The Story of An Unhappy Friendship», s. 72) seuraavan kuvaavan jutun. Wilde oli jonakin iltahetkenä maininnut eräälle ystävälleen olleensa koko päivän uutterassa työssä. Kun toinen kysyi mitä hän oli tehnyt, kuului vastaus: »Ahersin koko aamupäivän korjaten erään runoni korrehtuuria ja poistin yhden pilkun.» — »Entä iltapäivällä?» — »Iltapuolella — niin, minä panin pilkun takaisin paikalleen.»

Saarimaan antamia ohjeita on asetunut kannattamaan myös SKS:n kielivaliokunta, nähtävästi asiaa hyvin harkittuaan ja täydestä syystä. Suurin osa varsinaisista periaatteista onkin ennättänyt jo vakiintua Setälän aikoinaan laskemalle perustukselle ainakin kieliopissa — vaikka ei kirjallisessa käytännössä — niin hyvin, ettei niistä voine olla suurta erimielisyyttä. Se, mitä tässä aion esittää, ei koskekaan niin paljon periaatteellisia ohjeita kuin eräitä esimerkkilauseita.

Setälä kirjoitti kielioppiinsa: »Jos substantiivilla on kaksi adjektiivivi-

attribuuttia, käytetään niiden välissä pilkkua ainoastaan siinä tapauksessa, että jälkimäisellä on erityinen paino.» Saarimaa sanoo: »Pilkkua käytetään vain, jos ne [adjektiiviattribuutit] ovat yhtä itsenäisiä pääsanaansa nähden ja painollisia.» Kesken kaiken: olen iloinen siitä, että tuo vainottu »nähden» on löytänyt armon, koska olen joutunut omalla kohdallani kokemaan, että sitä on toisinaan sangen vaikea väistää. Saarimaan ohje tuntuu paremmalta lisäyksen »yhtä itsenäisiä pääsanaansa nähden» vuoksi, ja siitä olisi ehkä syytä johtaa seurausväittäjä: »Pilkkua ei käytetä, jos jälkimmäinen adjektiiviattribuutti liittyy pääsanaansa niin kiinteästi, että molemmat muodostavat käsitteellisen kokonaisuuden, jonka attribuuttina edellinen adjektiivi on.» Tämän ohjeen mukaan on selvää, että on kirjoitettava esim. *vilkkaat karjalaiset lapset, paha poliittinen virhe, tavallinen onnellinen loppu* jne. (Saarimaan esimerkkejä). *Vakavia suomalaisia kasvoja* sopii ehkä myös samaan kaavaan, mutta *merentakainen vapaa maa*, ellei sitä käsitetä ilman muuta USA:ta tarkoittavaksi, ehkäpä vielä siinäkin tapauksessa, että se niin käsitetään, olisi mielestäni oleva *merentakainen, vapaa maa*. Tässä näet Setälän »että jälkimäisellä on erityinen paino» näyttää huomioon otettavalta.

Olisi ehkä syytä näissä yhteyksissä nimenomaan huomauttaa siitäkin, että adjektiiviattribuutteja voi olla useampia kuin kaksi, ja katsoa, kelpaavatko samat säännöt sovellettaviksi sellaisiinkin tapauksiin.

Setälän säännön, jonka mukaan »pilkkua ei panna kopulatiivi- tai disjunktiivikonjunktsioneilla yhdistettyjen lauseiden väliin, jos niillä on subjekti tai jokin muu lauseenjäsien yhteinen», Saarimaa hyväksyy sellaisenaan. Saattaisi olla aihetta hiukan väljentää sääntöä, niin että esim. tällaisesta Saarimaan esimerkklauseesta: *Vanhat rakennusaineet pantiin paikoilleen, ja uusiakin tuotiin lisäksi* voitaisiin jättää pilkku pois. Aina-kin siinä tapauksessa, ettei tahdota sanoa vanhojen rakennusaineiden paikoilleen panijain ja uusien tuojien olleen eri henkilöitä, koska vastakkaisessa tapauksessa yhtäläisillä passiivimuodoilla »pantiin» ja »tuotiin» ilmaistut loogilliset subjektit ovat molemmissa lauseissa samat. Toisaalta ei pelkkä yhteinen attribuutti, joka jälkimmäisessä lauseessa jää toistamatta, mielestäni tee mahdolltomaksi pilkun käyttöä, kun subjektit ovat niin selvästi toisistaan erotetut kuin virkkeessä *Tavaran kysyntä on edelleenkin heikkoa ja hinta pysyy alhaisena*.

Pilkun käyttö *kuin*-sanana edessä on horjuvaa. Saarimaa mainitsee mm. seuraavan esimerkin lausepainon ja tauotuksen tai jommankumman vaikutuksesta pilkun sijoittamiseen: *Eikä ollut koti kodille ennen, kuin sihahti kiukaan kiville vesi*. Jättäisin puolestani tässä tapauksessa pilkun mieluummin pois. Saarimaa ehkä onkin samaa mieltä ja esittää lauseen vain sellaisena kuin on sen kirjallisuudesta löytänyt. Sanoohan hän, että kouluopetuksessakin esiintyvä käsitys, »että pilkku aina vaatii äänen alentamista ja tauon pitämistä, on jyrkästi torjuttava». Olisi siis parempi pidättäytyä pilkun merkittämisestä tapauksissa, joissa lukeva oppilas suotta joutuu kiusauksen tauotta tietyllä tavalla. Vain oikeus yksilölliseen pilkutukseen saattaa tässä olla menettelyn perusteena, sillä yleensä sellaiset sanaparit ja -kolmikot kuin *ennen kuin, samoin kuin, niin kauan kuin* sekä myös *sellainen kuin* ym., joista useat aikaisemmin kirjoitettiin.

yhteen, olisi kaiketi paras jättää pilkulla toisistaan erottamatta. Esimerkissä *Uskollisina kuin runoilija Ibykosta hänen kurkensa, seuraavat mielmät Goethen tietä miehuuden iästä vanhuuteen pilkun sijoittaminen kuin-sanan eteen tai sen pois jättäminen tietysti vaikuttaa jonkin verran virkkeen sävyyn, mutta tuskin sen selvyYTEEN. Sanan *kurkensa* jäljessä oleva pilkku taas on ilmeisesti selventävä paussipilkku, ehkei kumminkaan välttämätön täysijärkiselle lukijalle. Jättäisin mieluummin molemmat pois tai asettaisin kummankin »kieliopilliseen» paikkaansa. Virkkeessä *Kaikella muulla kuin mitä edellä esitettiin, on vähän merkitystä* ei nähdäkseni voida käyttää tuota ainoatakaan pilkkua. Saarimaan mielestä loogillisuus vaatisi pilkkua myös kuin-sanan eteen. Eiköhän sama loogillisuus vaadi joko kahta pilkkua tai ei yhtäkään? Edellä esittämästäni käy ilmi, etten puolestani katso pilkkua tarpeelliseksi myöskään virkkeessä *Kartta osoittaa seudun piirteet sellaisina, kuin ne näytävät kohtisuoraan ylhäältä katsottuina*. Koska kuitenkin huomaan itsessäni taipumusta »pilkuttomuuteen» monissa *kuin*-tapauksissa, en halua lausua mitään varmaa asian objektiivisesta puolesta.*

En voi ymmärtää muuksi kuin pieneksi erehdykseksi sitä, että Saarimaa sanoo lauseesta *Kaikki, jotka kuulivat Matin puhuvan, huomasivat hänen äänensä komean kilauksen* voitavan jättää pilkun pois *kaikki*-sanan jäljestä. Jos pilkku jätetään pois vain siitä, mutta ei *puhuvan*-sanan jäljestä, lauseen subjekti ja predikaatti erotetaan toisistaan pilkulla. Sitä ei S. varmaankaan ole tahtonut.

Setälän kieliopin sääntö, jonka mukaan »pilkku ei ole syytä käyttää semmoisten relatiivilauseiden edellä, joiden relatiivipronomini *mikä, kuka, ken* on = *se, joka* t.j.s. (s.o. sisältää itsessään korrelaatin)», ansaitsee sekin muistamista. Saarimaa pitää »tauotuksen kannalta häiritsevänä» seuraavanlaisia pilkutusta: *Hän teki vain, mitä muut tekivät*. Se on kieliopinkin kannalta katsottava ainakin tarpeettomaksi, ellei kerrassaan virheelliseksi. Predikaatin ja objektin aiheeton toisistaan erottaminen ei ole paikallaan. Juuri monet *mikä*-pronominin eri muodoilla (*mikä, minkä, mitä, mitkä*) alkavat relatiiviset sivulauseet, jotka ovat objekteina, voitaneen — ellei ole muita, vastakkaisia näkökohtia otettava huomioon — jättää pilkuttomina virkekokonaisuuteen. Esimerkiksi: *Hän oli nähtävästi kokonaan unohtanut mitä oli lausunut ja istui ajatuksiinsa vaipuneena*. Varoitava tietysti on toisaalta, ettei pilkku jää pois relatiivilause-objektin jäljestä, kun se on siinä paikallaan. Esim.: *Vielä vähemmän hän käsitti mitä merkitsi hänen etujensa valvominen, ja toisten asiaksi jäi arvata, ettei kaikki ollut niin kuin olisi pitänyt olla*.

Onko sitten pilkku aina pantava objektina olevan että-lauseen eteen? Tämän seikan jätän paremmin näihin asioihin perehtyneiden harkittavaksi. Saarimaa puhuu siitä, että kaunokirjallisuudessa tyyliä voidaan vähentää pilkun käyttöä ja mainitsee esimerkkeinä seuraavanlaisia lauseita: *Saa nähdä osaako hän vastata. Minulla on koira joka ei osaa uida. Hän huusi niin että tuli aivan punaiseksi*. Viimeisestä lauseesta hän sanoo, että »pilkku, pantiinpa se kumpaan ajateltavissa olevaan paikkaan hyvänsä, johtaa väärään tauotukseen». Mutta eikö *niin*-sana, jos sillä on painoa, suvaitse pilkkua jälkeensä? Eikö muuten voitaisi hyvinkin sallia

lauseita: *Hän sanoi ettei ollut muistanut ottaa kirjaa kouluun tai: Kuulusteltaessa poika väitti että toveri oli häntä tyrkännyt?*

3. Mieli, mielekäs jne.

EINO KAILA lausuu Persoonallisuus-kirjassaan (v. 1934, s. 13) mm.:

»Sanalla 'ymmärtää' on eri merkityksiä, ahtaampia ja laajempia. Kaikkein laajimmassa merkityksessään *ymmärtää* *jotain on samaa kuin käsittää* *jotain mielekkääksi*, jolloin (jo useita vuosia käyttämäni) neologismi 'mielekäs' merkitsee samaa kuin saksankielen 'sinnvoll'.»

Ylempänä samalla sivulla:

»Pääpiirteisään sellainen peruskäsitys, mihin seuraavassa nojaudumme, vallitsee yhä laajenevana rintamana empiiristä psykologian tutkimusta, nimenomaan kokeellista tutkimusta. Vastustusta, kuten luonnollista, on: toisaalta metafyyssillinen, idealistinen sielufilosofia; sellaisen suunnan etevä edustaja on esim. SPRANGER, jonka merkitsevä teos 'Nuoruusiän sielunelämä' on suomeksikin ilmestynyt; toisaalta mekaniittiset teoriat, joissa 'ymmärtämisellä' ei ole mitään sijaa.»

S. 11 sanotaan:

»Olettakaamme, että keskustelemme henkilön kanssa, joka esittää omalaatuisia ja mielenkiintoisia, mutta varsin eriskummallisilta tuntuvia väitteitä. Me teemme parhaamme 'ymmärtääksemme' hänet, so. päästäksemme selville siitä, mitä hän puheellaan oikeastaan *tarkoittaa*, mikä on hänen puheensa 'mieli' ('Sinn').»

Viimeksimainittuun kohtaan liittyy viittausosastossa seuraava huomautus:

»'Sinn' on ymmärtääkseni suomennettava 'mieli', eräissä tapauksissa 'mielekkyyks'; vrt. 'in diesem Sinne' = tässä mielessä. 'Sinnvoll' = mielekäs, ei merkityksellinen, kuten HOLLO sen on suomentanut.»

Esitän seuraavat vastamuistutukset. Ne tulevat myöhään, ja jos joku haluaa sanoa, että olisi ollut parempi, etteivät olisi tulleet milloinkaan, en pane sitä pahakseni. Viivyyttelyni osoittanee, ettei asia ole minulle persoonallisesti kovin tärkeä. Otan sen esille näissä pienissä huomioissa lähinnä siitä syystä, että se saattaa olla kielenkäytön kannalta jossakin määrin kiinnostava.

1. *Mielekäs*-sana ei ole varsinainen neologismi, sillä se löytyy jo LÖNNROTIN sanakirjasta. Vain epävarsinaiseksi 'neologismiksi' sitä sopii sanoa, jos ajatellaan, ettei LÖNNROT tietenkään ole voinut tarkasti määritellä sen psykologisia merkityksiä.

2. Edellä mainitut tiettyyn psykologiseen teoriaan kuuluvat käsitteet *mielekäs*, *mieli* ja *mielekkyyks* eivät merkitse samaa kuin saksan kielen »sinnvoll» ja »Sinn». Saksan kielen yleisessä käytännössä *Sinn*-sana esiintyy tuhkatieheään *Bedeutung*-sanana synonyymina, ja *sinnvoll* tarkoittaa sellaista, jolla on tietty merkitys jossakin tietyssä yhteydessä. Näin on ilmeisesti laita esim. niissä EDUARD SPRANGERIN teoksen lauseissa, jotka

lainaan asiaa valaisemaan jäljempänä, 4. kohdassa. *Sinn* merkitsee usein myös »ajatusta» ja »järkeä», monista muista tämän erittäin mielevän sanan merkityksistä puhumattakaan. Sanoista puhuttaessa saksassa käytetään yleensä synonyymia *Bedeutung*, lauseissa taas nähdään useammin *Sinn* (tai *Unsinn*), ts. katsotaan, onko niissä jotakin, mitä voi sanoa »ajatukseksi», onko niissä »järkeä» (vai ei).

3. Ei ole hyvä perustaa väitteitään yhteen ainoaan tosiasiaan. »In diesem Sinne» ja vastaavasti »tässä mielessä» ovat jähmettyneitä sanoja, jotka eivät yksinään riitä selittämään mikä vastine *Sinn*-sanalle, sen monille johdannaisille ja sille yhdyssanojen alkuosana kulloinkin on valittava toisesta kielestä. Tätä Kaila ei ole ottanut huomioon väittäessään, että minä olen suomentanut *sinnvoll*-sanan väärin ja hän itse ymmärtääkseen oikein.

4. Edellistä huomautustani selitän tarkemmin viittaamalla lyhyesti Sprangerin teokseen »Psychologie des Jugendalters», jonka suomennoksesta Kaila on löytänyt muka väärän vastineen. Suomentajan näkökannalta on yhdentekevää, onko Sprangerin psykologinen suunta määritelty »metafyysilliseksi, idealistiseksi sielufilosofiaksi» vai jollakin muulla, ehkä paljon oikeammalla tavalla. Suomentajan probleemi oli kerta kaikkiaan tämä: löytää kielästämme sopivimmat vastineet sanoille, joilla Spranger ilmaisee käsitteitään ja ajatuksiaan, ja löytää mahdollisuuden mukaan sellaiset vastineet, joita ei tarvitse vaihtaa toisiin, ellei alkutekstissä ole vaihdosta tapahtunut. Juuri *Sinn*-sana, sen johdannaiset ja yhdyssanat, joiden alkuosana se on, muodosti vaikeimman pulman, koska kielessämme ei ole sanaa, joka ilmaisisi vastaavan käsitteen eri merkitysvivahduksia yhtä taipuisasti ja monipuolisesti kuin saksan *Sinn*. Oli valittava sana, joka kelpaa esim. seuraavien sanojen suomentamiseen: *sinnhaltig*, *sinnstörend*, *sinnvoll*, *sinnwidrig*, *Sinnerfahrung*, *Sinngebiet*, *Sinngebilde*, *Sinngehalt*, *Sinnkategorie*, *Sinnrichtung*, *Sinnzusammenhang*. Nyt sopii koe-tella, täysin empiirisesti, mihin joudutaan, jos noudatetaan Kailan ajatusta, että »*Sinn*» on s u o m e n n e t t a v a »mieli», eräissä tapauksissa »mielekkyyss»-sanalla. Saadaan »mielipitoinen», »mieltähäiritsevä», »mielenvastainen», »mielikokemus», »mielialue» jne. En tiedä mitkä ovat ne »eräät tapaukset» — nähtävästi harvinaisemmiksi ajatellut — joissa »mielekkyyss» auttaisi. Siitä vain olen täysin vakuuttunut, että merkitys-sana sopii verrattomasti paremmin Sprangerin *Sinniä* vastaamaan. Lainaan tähän hänen kirjastaan (s. 4) kaksi lausetta: »In einem sprachlichen Satz hat jedes Wort seinen bestimmten Sinn, und der ganze Satz hat wieder seinen Sinn in dem Zusammenhang einer Erkenntnis oder Kundgabe, also unter dem Gesichtspunkt eines theoretischen Wertes. In einer Maschine haben die Teile einen Sinn, der durch die Gesamtleistung der Maschine bedingt ist.» Mitä tulisi näiden lauseiden suomennoksesta, jos *Sinn*-sanan vastineeksi pantaisiin »mieli»? Sanalla olisi mieli, lauseella olisi mieli — en usko kielimiestemme milloinkaan hyväksyvän tällaisia sanontoja — ja olisipa mieli vielä koneen osillakin.

5. On vaikea käsittää, kuinka Kaila, joka itse erottaa oman psykologisen suuntautumisensa Sprangerin suunnasta niin selvästi kuin näimme toisessa Persoonallisuus-teoksesta ottamassani kohdassa tapahtuvan, siitä

huolimatta voi ajatella — kuten otaksun hänen ajatelleen, koska hänen jyrkkä tuomionsa jäisi muuten selittämättömäksi — että hänen aivan toisiin periaatteisiin pohjautuva neologisminsa olisi pitänyt ottaa käytäntöön Sprangerin teosta käännettäessä. Jos olisi niin tapahtunut, olisi tehty anteeksiantamaton virhe ja väärennys, siirretty luvattomasti eräs naturalistisen psykologian käsite psykologiaan, jolle se on täysin vieras. Jotta puheenaoleva erotus tulisi lukijalle vielä selvemmäksi kuin Kailan huomautuksessa, otan tähän »ymmärtämisen» ja »Sinn'in» (»sinnvoll'in») määritelmät molempien filosofien mainituista teoksista.

Spranger: »Oikea ymmärtäminen edellyttää välittömän elämäntietoisuuden olokantaa laajemmalle ulottuvaa, mitä erilaisimpien objektiivis-henkisten yhteyksien tuntemista.»

Kaila: »Kaikkein laajimmassa merkityksessään ymmärtää jotain on samaa kuin käsittää jotain mielekkääksi.»

Spranger: »Merkitystä (Sinn) on sillä, mikä liittyy perustavana jäsenenä johonkin arvokokonaisuuteen.»

Kaila: »Mielekästä taaskin on jonkin kokonaisuuden piirissä kaikki se, mikä tyydyttää tämän kokonaisuuden tarpeita.»

Huomautan nimenomaan siitä, ettei nyt ole kysymyksessä näiden erilaisten katsomustapojen arvosteleminen. Kailan edustama psykologinen suunta voisi olla monin verroin »oikeampi», hänen väitteensä — että »Sinn»-sanana vastineena on käytettävä »mieli» tai »mielekkyys»-sanaa — silti saamatta vähintäkään tukea. Väite olisi »mielekäs» ainoastaan siinä tapauksessa, että olisi suomennettava Kailan eikä esim. Sprangerin psykologista tekstiä.

Tunnustettava on, että *Sinn*-sanalla ei ole kielessämme täysin tyydyttävää vastinetta. Olisi hyvä, jos joku osaisi sen keksiä. Sanon »keksiä», koska nähtävästi ei riitä, että se vain löydetään. Toisin sanoen: sen tulisi olla todellinen neologismi. Uuden sanan isältä vaaditaan epäilemättä vankkaa kielellistä juurevuutta. Pelkkä sinnikkyys ei riitä.

4. Rikka veljen silmässä...

J. E. SALOMAA sanoo teoksensa »J. V. Snellman» »Huomautusten» alussa:

»J. V. Snellman, *Samlade arbeten I—X*, Helsinki 1892—98. Tätä olen koko ajan käyttänyt, vaikka en siihen viittaa, vaan käytännöllisistä syistä suomennokseen, joka on helpommin lukijain saatavissa. Kumminkaan en lainauksissa seuraa suomenoksen sanamuotoa, vaan olen sitä usein muuttanut alkutekstin perusteella.»

Mikä on totuus? Tätä probleemia, joka on vanhempi kuin Pilatus, ovat filosofit aikojen kuluessa uutterasti käsitelleet, mutta ei voitane sanoa, että heidän abstraktiset pohdintansa olisivat johtaneet yksimielisesti hyväksytyyn tulokseen. Koska totuus kuitenkin varsin yleisesti ymmärretään myös konkreettisemmin, nimittäin lauseille kuuluvaksi ominaisuudeksi, joka tekee sen, että jotakin lausutaan niin kuin se on,

jokainen tilaisuus, jossa voimme tätä lauseiden totuusvaliteettia objektiivisesti tutkia, on meille tervetullut.

Kun suurin osa SNELLMANIN teosten suomennoksesta (6 nidosta, yhteensä 3383 sivua) joutui aikoinaan allekirjoittaneen tehtäväksi ja kun enimmäkseen Salomaan lainaukset (n. 40 sivua hänen kirjassaan, lukuun ottamatta erinäisiä kohtia, joista lainausmerkit ovat jääneet pois), kuuluvat suomennokseeni, olen katsonut lähinnä omaksi asiakseni Salomaan huomautuksen tutkimisen. Seitsemän muun suomentajan (Salomaa itse on yksi näistä) ja Salomaan sitaattitekstin vertailua en ole suorittanut.

Salomaa väittää käyttäneensä alkutekstiä koko ajan, siis myös aina siteeratessaan. Sen perusteella hän sanoo muuttaneensa suomennoksen sanamuotoa, kaiketi mielestään sitä korjaten ja kohentaen.

Olen syvästi tietoinen siitä, että jokaisessa, parhaassakin käännöksessä on aina korjattavaa. Sitä enemmän, kun sen tekemisestä on ennättänyt kuluva vuosikymmeniä, joiden aikana kirjallinen kielenkäyttökin on monin tavoin korjautunut. Asiaan vaikuttaa tietysti myös se, kuinka paljon aikaa kääntäjällä on ollut työhön käytettävänä ja millaisissa olosuhteissa hän on sen tehnyt. Niistä vajaista kahdesta vuodesta, joiden aikana Snellmania suomensin, en mitenkään voi sanoa samaa kuin Salomaa Snellmanin elämän ja filosofian kuvaamiseen käyttämistään kahdesta vuodesta: että olisin voinut kokonaan omistautua vain tuohon tehtävään ja että se olisi ollut minulle »kuin aurinkoinen keidas keskellä synkkää ja myrskyistä aikaa». Olosuhteet olivat omalla tavallaan vaikeat, eikä itse työkään ole senlaatuista, että siihen voisi liittää mitään eteläisten maiden kuvitelmia.

Vaikka suomennokseni siis ei suinkaan ole kaikin puolin moitteeton ja vaikka mielelläni näkisin tarjoutuvan tilaisuuden sen tarkistamiseen, Salomaan kirjassa olevat käännöksistäni otetut sitaatit kuitenkin tuottivat minulle arvaamattoman yllätyksen. Odotin todella löytäväni niistä runsaasti muutoksia, joita voisi pitää parannuksina ja jotka jo ennakoita saattaisi merkitä niille kuuluviin paikkoihin. Sen sijaan löysin jotakin aivan toista.

Hakemallakaan en ole havainnut Salomaan muutoksissa sellaisia, joita sopisi sanoa virheen korjaamiseksi, useampia kuin nämä kaksi: eräässä kohdassa, jossa olin kirjoittanut »protestanttisen kirkon keskuudessa on nyt suurena kysymyksenä, antavatko nämä hyväksytyt dogmit» jne. Salomaa korjaa oikein asettaessaan nämä-sanan sijaan sen (Olin lukenut *dessa pro dess*); toisessa kohdassa minulla on »l a p s e n vastarakkaus», kun pitää olla »l a s t e n v.» (Olin lukenut *barnets pro barnens*). Varsinaisiksi korjauksiksi en voi katsoa sellaisten sanojen kuin »niinkuin», »ennenkuin» ym. osien toisistaan erottamista, eikä näitä muutoksia ole suinkaan tehty »alkutekstin perusteella». Muunkinlaista ortografista muutosta ilmenee, mm. pilkutusessa, mutta useimmiten niin, että teksti on siitä huonontunut, erässä tapauksissa arveluttavasti.

Esitän nyt hyvin suuresta joukosta otettuja muutamia esimerkkejä, jotka nähdäkseni epäamättömästi osoittavat ainakin sen, ettei Salomaa huomautusosastoonsa ehdittyään ole enää muistanut, miten oli käyttänyt apunaan valmista suomennosta. Kirjoitan eri tekstit, Snellmanin alkuperäisen, Koottujen teosten käännöksen ja Salomaan muunnelman, perä-

tysten, niin että lukija, jolla sattuu olemaan halua, voi muodostaa itselleen asiasta käsityksen. (SA = Snellman, Samlade arbeten, KT = suomennokseni Snellmanin Kootuissa teoksissa; S. = Salomaa. Tärkeimmät kohdat on tässä harvennettu.)

SA V s. 630: Ingen lärer vilja påstå, att samvetsgranna människor finnas i större proportion bland de mera bildade samhällsklasserna än bland allmogen. Det är en annan sak, att den högre bildningen medför en mera omfattande verksamhet . . . Men kärleken till det rätta, det goda, är utan tvifvel, minst sagdt, lika stor bland menige man som bland de högre bildade.

KT VI s. 535: Kukaan ei tahtone väittää, että tunnollisia ihmisiä on suhteellisesti enemmän sivistyneissä yhteiskuntaluokissa kuin yhteisen kansan keskuudessa. Toista on, että korkeampi sivistys avaa laajemman toiminta-alan . . . Mutta rakkaus oikeaan, hyvään, on epäilemättä ainakin yhtä suuri kansanihmisissä kuin sivistyneemmissä.

S.s. 438: Kukaan ei tahtone kieltää, että tunnollisia on suhteellisesti enemmän sivistyneissä yhteiskuntaluokissa kuin yhteisen kansan keskuudessa. — — — Mutta rakkaus oikeaan, hyvään, on epäilemättä ainakin yhtä suuri kansanihmisissä kuin sivistyneemmissä.

Salomaa kääntää ensimmäisessä lauseessa Snellmanin ajatuksen päinvastaiseksi. Mistä tämä voi johtua? Ei alkutekstin huomioon ottamisesta, vaan kaiken todennäköisyyden mukaan siitä, ettei hän ole alkutekstiin vilkaissutkaan. Hän on tehnyt muutoksensa huonosti luetun suomennoksen pohjalla. Hänet on johtanut harhaan hänen oman sitaattinsa toisen lauseen alussa oleva »mutta», jonka perusteella hän on päätellyt, että suomennoksessa täytyy olla virhe — koska tuo »mutta» muka osoittaa, että näiden eri lauseiden ajatukset kulkevat eri suuntiin. Näin voi eräänlainen logiikkakin johtaa harhaan. Jos Salomaa olisi havainnut — ja hän olisi varmaan tämän havainnut, jos olisi vaivautunut katsomaan — että lauseiden välissä on alkutekstissä kolmas lause, jonka ensimmäiset sanat (»Toista on») aloittavat väitteen, joka rajoittaa ensimmäisen lauseen ajatusta, hän olisi samalla havainnut, että kolmannen lauseen »mutta» palauttaa ajatuksen ensimmäisen lauseen ladulle ja ettei ensimmäisessä lauseessa niin muodoin ole mitään korjattavaa.

Salomaan ensimmäisessä lauseessa on toinenkin virhe: *ihmisiä*-sana on jäänyt siitä pois.

Että Salomaa on käyttänyt sitaatissaan suomennosta ensinkään vertaamatta sitä alkutekstiin, on ilman muuta selvää. Jos hän olisi halunnut tehdä muutoksia »alkutekstin perusteella», hänellä olisi ollut siihen tilaisuutta. »Bland de mera bildade» olisi oikeammin käännettävä »sivistyneemmissä», ja »den högre bildningen medför en mera omfattande verksamhet» merkitsee sananmukaisesti: »korkeampi sivistys tuo mukanaan laajemman (t. laajemmalle ulottuvan) toiminnan.»

Toinen esimerkki:

SA IV s. 643: »När en gång menskligheten hunnit så långt, att skolungdomen blifvit så vis och dygdig, eller ens hunnit förlora sin varma ungdomsblod jämte de ädla känslor, den förmår lifva, och de farliga böjelser, den gifver näring, då skola äfven vi anse disciplinen för öfverflödig.»

KT V s. 547: Kun ihmiskunta kerran tulevaisuudessa ehtii niin pitkälle, että koulunuriso on muuttunut viisaaksi ja siveäksi tai on ainakin ennättänyt menettää nuoren verensä lämmön, ne jalot tunteet, joita se voi elähdyttää, ja ne vaaralliset taipumukset, joita se ravitsee, tulemme mekin pitämään kuria tarpeettomana.»

S. s. 559: Kun ihmiskunta kerran tulevaisuudessa ehtii niin pitkälle, että koulunuriso on muuttunut viisaaksi ja siveelliseksi tai on ainakin ennättänyt menettää nuoren verensä lämmön, ne jalot tunteet, jotka sitä voivat elähdyttää, ja ne vaaralliset taipumukset, joita se ravitsee, tulemme mekin pitämään kuria tarpeettomana.»

En tiedä, onko Salomaa tässä tapauksessa käyttänyt SA:ta ja onko hän todella luullut tehneensä muutokset alkutekstin perusteella, mutta jos niinkin olisi, on kuitenkin sanottava, että hän on muutoksellaan runnellut alkutekstin ajatuksen perin pohjin. Selvää näet on, että Snellman puhuu jaloista tunteista, joita nuori veri voi elähdyttää, ja vaarallisista taipumuksista, joita sama nuori veri ravitsee. Salomaan tekstissä ajatus on aivan epämääräinen, lähinnä kaiketi se, että jalot tunteet voivat elähdyttää koulunurisoa ja että koulunuriso ravitsee vaarallisia taipumuksia — tai: jalot tunteet voivat elähdyttää nuorta verta jne. Muutos on saanut aikaan täydellisen sekaannuksen.

Toinenkaan lauseeseen tehty muutos ei ole aiheellinen. »Dygdig» on lähinnä »siveä», ei »siveellinen», jonka vastine ruotsissa on »sedlig».

Kuten tarkkaava lukija havaitsee, on tässäkin jätetty suorittamatta todelliset korjaukset, jotka alkutekstin perusteella olisi ollut tehtävä, esim. »Kun ihmiskunta on kerran ehtinyt» pro »kun i. k. ehtii», »lämpimän nuoruudenverensä» pro »nuoren verensä lämmön» ym.

Kolmas esimerkki:

SA X s. 291: Den hvars handlingar styras af patriotism, verkligen, i det valda kallet, i familjen, kan icke sedligt förfalla.

KT XI ss. 254—255: Ihminen, jonka tekoja ohjaa isänmaallisuus, todella, hänen valitsemassaan elämäntehtävässä, perheessä, ei voi siveellisesti rappeutua.

S. s. 544: Ihminen, jonka tekoja ohjaa isänmaallisuus, todella ei voi siveellisesti rappeutua valitsemassaan elämäntehtävässä, perheessä.

Tässä Salomaan muutokset ovat turmelleet koko lauseen. Hänen muunnelmansa mukaan »ihminen todella ei voi siveellisesti r a p p e u t u a j n e.», kun taas Snellman sanoo, ettei ihminen voi siveellisesti rappeutua, jos hänen tekojaan todella ohjaa isänmaallisuus j n e. Salomaan tekstistä lukija saa sen käsityksen kuin ihmisen valitsemalla elämäntehtävällä tarkoitettaisiin vain perhettä. Snellman ajattelee, kuten hänen pilkutuksensa selvästi osoittaa, ihmistä, jota ohjaa isänmaallisuus sekä hänen valitsemassaan elämäntehtävässä että perheessä. Suomennoksen sanamuoto on muutettu vastoin alkutekstiä niin täydellisesti, että pahempaa huononnusta tuskin voi ajatellakaan. — Korjaukseenkin olisi tarjoutunut tilaisuutta, mutta sitä ei ole käytetty.

Pienempiä, vaikka ei läheskään aina pieniä muutosvirheitä Salomaalla

on sitaateissaan niin paljon, että niiden esittämiseen haaskaantuisi liian runsaasti paperia. Sanoja, tärkeitäkin, on jätetty pois mitenkään aukkoa merkitsemättä, välimerkkejä samoin (tai niitä on vaihdettu virheellisesti). Lainausmerkitkin ovat toisinaan unohtuneet, kuten jo edellä huomautin.

Jo se, mitä olen esittänyt, riittänee todistamaan, ettei tämän kappaleen alkuun lainaamissani Salomaan lauseissa ole tuota tärkeätä ominaisuutta, joka tekee sen, että jotakin lausutaan niin kuin se on. Selitetiinpä asia kuinka hyvin päin tahansa, pelkän muistamattomuudenkaan tilille sitä ei voitane viedä. Siihen sisältyy suurta huolimattomuutta ja mahdollisesti myös turhanaikaista itsetehostusta, joka voi johtaa harhaan Salomaan huomautuksen lukijan, kun tämä tuskin vaivautuu syventymään puheenalaisen pieneen totuusongelmaan.

5. »Hengentiede» ja »hengentieteellinen».

En osaa sanoa varmasti, kenen keksintöä otsikkosanat ovat, tiedän vain lukeneeni ne ensi kerran juhla kirjasta, joka julkaistiin YRJÖ HIRNIN kunniaksi hänen täyttääessään 60 vuotta. Julkaisuun sisältyvän tutkielman »Hengentieteellisestä ja luonnontieteellisestä ajattelutavasta» on kirjoittanut EINO KAILA. Mutta kuulukoon prioriteetti kenelle tahansa, uusia sanamuotoja ei mielestäni missään tapauksessa voida merkitä muuksi kuin vakiintuneiden muotojen »henkitiede» ja »henkitieteellinen» huononnuksiksi. On taaskin tuijotettu vain yhteen vertauskohtaan, »luonnontieteseen» ja »luonnontieteelliseen», eikä ole annettu mitään arvoa sille seikalle, että viimeksimainitut muodot on katsottava lähinnä kielellisiksi anomaliaiksi, jotka tosin ovat täysin vakiintuneet ja joita kukaan ei ajattelekaan muuksi muuttava.

Johtuisimme varsin merkillisiin »tieteisiin», jos niiden nimen alkuosan pitäisi olla genetiivissä. Saisimme esimerkiksi »laintieteen», »lääkkeentieteen» t. »lääkkeidentieteen», »kasvintieteen» t. »kasviantieteen», »kielentieteen» t. »kielientieteen» jne. Tämä on ilmeinen mahdottomuus.

Ainoa muu vakiintunut anomalia, joka tässä yhteydessä muistuu mieleen, on »maantiede», mutta sillä on sentään perusteensa siinä, että tämä nimitys erottaa sen »maatieteestä», jolla tarkoitettaneen eri maalaajien ja -laatuojen tutkimista. (Vastakkainen anomalia tulee näkyviin nimityksessä »Valtion maatutkimuslaitos». »Tutkimus» yhdyssanan jälkiosana vaatii yleisesti alkuosansa genetiivimuotoon — esim. »kielentutkimus» contra »kielintiede». »Maatutkimustakin» voidaan tietysti perustella huomauttamalla, että »maantutkimus» ehkä käsitetään geologiaa tai muuta tarkoitavaksi.)

»Hengentiede» ja »hengentieteellinen» ovat liian hätäisesti kyhättyjä kielellisiä analogiamuodostuksia, joiden yleiseen käytäntöön ottamiseen ei ole mitään asiallista aihetta. En usko, että niitä voidaan puolustaa millään hyväksyttävällä tavalla. Eräs heikko filosofinen mahdollisuus olisi tosin siinä, että sanottaisiin genetiivin olevan tässä tapauksessa loogillisen subjektin luonteinen, että siis on kysymyksessä »hengen tuottama tiede». Mutta tämäkin perustelu hajoaa olemattomiin, jos samalla

otetaan huomioon, että kaikki tieteet, luonnon- samoin kuin henkittieteetkin, ovat hengen luomuksia. »Hengentieteen» ala tulisi näin ajateltaessa liian laajaksi. Ja toisaalta: tiede ei kaipaa mitään lisämäärettä kaikkien tieteenalojen yhteisnimenä. Henkittieteet ja luonnontieteet erotetaan yleensä toisistaan tutkimusobjektien sa perusteella siten, että ensinmainittuun ryhmään kuuluviksi luetaan ne tieteet, jotka tutkivat henkistä aktiviteettia ja sen erilaisia tuotteita, kun taas »luonnontieteet» on luontoa tutkivien tieteiden yhteisnimitys.

Ei auta myöskään ajatella vieraiden kielten vastaavia ilmauksia. Saksassa käytetään yleisesti nimitystä »Geisteswissenschaft», mutta sehän on saksan oma asia. Eikä se edes ole aivan yksimielisesti omaksuttu nimitys. Esim. WERNER SOMBART käytti itsepintaisesti muotoja »Geistwissenschaft» ja »geistwissenschaftlich».

Sanomattakin on selvää, että puheenalaisesta kielellisestä kysymyksestä on erotettava henkittieteiden ja luonnontieteiden välisen suhteen määrittely. Jokin henkittiede voi muuttua hyvinkin luonnontieteelliseksi sekä yleisen problematiikkansa että tutkimusmenetelmiensä puolesta, kuten esim. psykologian nykyiset valtasuunnat osoittavat. Tämä merkitsee kuitenkin vain henkittieteellisen tutkimusalueen supistumista eikä suinkaan koko alueen luonteen periaatteellista muuksi muuttumista, ja mitä nimen omaan psykologiaan tulee, on kaiketi tunnustettava, ettei se, niin kauan kuin sen vanha nimi säilyy ja niin kauan kuin sen piirissä yritetään selvittää myös henkistä, jopa »syvähenkistäkin» elämää, voi päästä varsinaisten luonnontieteiden joukkoon — puhumattakaan siitä, etteivät henkittieteet halua menettää tätä niille yhä tärkeätä disipliiniä. Henkittieteellinen ja luonnontieteellinen katsomustapa kiistelevät määräämisvallasta psykologiassa, mutta se merkitsee vain, että on kahdenlaista psykologiaa, ei sitä, että henkittieteiden ja luonnontieteiden välinen raja häviäisi. Todennäköisempää on päin vastoin, että se juuri näissä tutkimuksissa vähitellen tulee entistä selvemmäksi.

Säilyköön siis oikea ja vakiintunut muoto »henkittiede»- ja »henkittieteellinen»-sanoissa yleisesti käytettynä, vaikka jotkut olisivatkin niin mieltyneet »luonnontieteen» ja »luonnontieteellisen» analogioihin, etteivät halua niistä luopua.

J. A. Hollo.